

TÜRKÇÜLÜK DÜŞÜNCESİNDE JEOPOLİTİK: KAZAKİSTAN'I NEREYE KOYMALI?

Ahmet Furkan Yıldız

TÜRKÇÜLÜK DÜŞÜNCESİNDE COĞRAFYA VE JEOPOLİTİK

Türkçülük, dünyanın farklı yerlerinden önde gelen düşünörlere sahip olsa da, henüz dünyada kendisini *'Türklük'* kimliğiyle tanımlayan bir devletin var olmadığı 19. Yüzyılda doğmuş ve dönemin yetişmiş gençlerini etkilemiştir.¹ Hiç kuşkusuz, Türkçülük düşüncesinin doğduğu dönemin konjonktürü onun karakterini ve temalarını da fazlasıyla etkilemiştir.

19. Yüzyıl dünyada kendisini *'Türk'* kimliğiyle tanımlayan herhangi bir devletin bulunmadığı, Türklerin ise farklı millet yahut sömürge tarzları altında yönetile geldiği bir çağ olmuştur. Öyle ki, Türklerin görece daha hür olduğu ve yönetime dâhil olabildiği Osmanlı İmparatorluğu bile kendisini *'Türk'* olarak tanımlamak şöyle dursun; imparatorluğun çok etniklik yapısını sürdürmek için Türklük anlayışını ve Türk kimliğini sindirmeyi bir politika olarak benimsemiştir.²

Anlaşılaacağı gibi Türkçülüğün doğduğu 19. Yüzyılda, Türklerin daima kimliklerini koruma ve kendilerine has bir politikayı ortaya koyma mücadelesi, Türk-

1 Mehmet Köçer, "Osmanlı Devleti'nde Türkçülük Akımının Ortaya Çıkması", *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, 2015, sf. 11-12.

2 Mehmet Alpaslan Ekşi, "Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Sürecinde Osmanlı Dışı Unsurların Etkisi; Rusya Örneği.", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2016, sf. 17.

cülüğe hem muhalif hem de reaktif bir kimlik kazandırmıştır. Zira dünyanın farklı yerlerine dağılmış; farklı yönetim sistemleri veya sömürge tarzları altında yönetilen, ortak dil ve inanış konusunda tartışmalara sahip olan Türk dünyası 19. Yüzyıl'da var olma mücadelesi vermiştir. Bu varoluş mücadelesi tabii olarak evvela 'içe dönük bir mücadele' olarak başlamıştır.³

'İçe dönük' vurgusunun sebebi söz konusu dönemin koşullarından ileri gelmektedir. Bahsedildiği gibi Türkçülüğün serpilmediği yıllarda bir Türk devletinin var olmaması, dünyanın farklı yerlerindeki ve farklı koşullara sahip Türklerin varoluş mücadelesi vermesine neden olmuştur. Bu varoluş mücadelesi kimi zaman yabancı bir sömürgeciye, kimi zamansa 'millet' olgusunu reddeden hanedan yönetimlerine karşı olmuştur. Böylece kendi buldukları toplumun içinde yer ve hükümet etme fırsatları arayan Türk düşünürler; jeopolitik gibi daha geniş perspektifli ve uzun soluklu teorileri geliştirme imkânını bulamamışlardır.⁴

Böylesine 'bölünmüş' ve 'çok karakterli' bir varoluş mücadelesi Türkçülük fikrini etkilemiştir. Pek tabii, Türkçülük fikri böyle bir tarihsel sürecin içerisinde gelirken esaslı jeopolitik anlayış veya yaklaşımları geliştirememiştir. Bu bir açıdan ironiktir. Zira Türkçülük dünyası ve Türk tarihi; 'Turan', 'Kızıl Elma' gibi kavramlara sahiptir. Bu kavramlar ve anlayışlar Türk tarihini ve onu yönlendiren kişilikleri de etkilemişlerdir. Ancak her ne kadar 'Turan' ve 'Kızıl Elma' kavramları coğrafik referanslara sahip olsa ve jeopolitik bir yaklaşım olarak kabul edilebilecek olsa da⁵ Türk dünyasının içinde bulunduğu karmaşık ve zorlu problemler karşısında yeterli değillerdir.

Bugün 21. Yüzyıl'da Türk dünyası geçmiş yüzyıllardan farklı meydan okumalar ve zorluklarla karşı karşıyadır. 19. Yüzyıl'ın aksine bugün kendini 'Türklük' kimliğiyle tanımlayan pek çok devlet vardır. 19. Yüzyılın manda ve himayeciliği geride kalmış, fakat ülkeler ve coğrafyalar arasında yeni ilişki tarzları gelişmiştir.⁶

Türkçülüğün doğduğu 19. Yüzyıl'da yalnızca Azerbaycan'da hatırı sayılır yer altı kaynakları çıkarılırken, bugün Türk devletlerinin hemen hemen hepsi kıymetli yer altı rezervlerinin üzerinde yer almaktadır. Türk dünyası Sovyetler sonrası arda kalan sorunlar, Çin'in etki alanı oluşturma çabası, tarihten süregelen problemlerle karşı karşıyadır.

3 Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa Cilt I*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, sf. 8-106.

4 Oliver Roy, *Yeni Orta Asya*, İstanbul, Metis Yayınları, 1997, sf. 46-57.

5 Banıççek Kırzioğlu, "Kızıl Elma'nın Türklük için Anlamı ve Cengiz Atymatov'un Kızıl Elma Hikâyesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:7, 1997, sf. 89-90.

6 A.g.e sf. 8-19.

İki bloklu dünya sisteminden bugün çok kutuplu denilebilecek bir aşamaya doğru geçilirken dünya yükselen Çin ile karşı karşıyadır. Çin'in yükselişi ve ABD-Rusya rekabetinin tam ortasında Türk dünyası bulunmaktadır. Bu durum Türk dünyası üzerine yeni jeopolitik yaklaşımlar geliştirmenin vaktine geldiğine işaret etmektedir.

Pek tabii 'Turan' ve 'Kızıl Elma' gibi başlangıcından günümüze Türk tarihini etkilemiş kavramlara referans vermek ve bunları siyasi söylem olarak kullanmakta bir beis yoktur, ancak bugün hem dünyanın hem de Türk dünyasının geldiği nokta bu kavramların tek başlarına açıklayabileceği basitlikte değildir.

Bugün Türk dünyası uluslararası düzenin çok önemli bir fay hattının tam merkezinde bulunmaktadır. Enerji güvenliği ve jeopolitiğinden yükselen Hindistan ve Çin gerçeğine; terörizm meselelerinden göçmen krizine, Afganistan meselesinden iklim krizine değin pek çok mühim meselenin merkezinde yer alan Türk dünyasını anlamlandırmak için daha derinleştirilmiş teoriler ve yorumlar gerekmektedir. Üstelik son dönemlerde ortaya atılan jeopolitik teorileri ve projelerinin merkezinde doğrudan Türk dünyasının yer aldığı hatırlanacak olursa bunun bir zaruret olarak ele alınmasının gerekliliği anlaşılacaktır. Jeopolitik Türk dünyasını anlamak ve anlamlandırmak için doğru bir seçenek midir?

TÜRK DÜNYASI VE 'YENİDEN' JEOPOLİTİĞE DÖNÜŞ

Jeopolitiğin bir disiplin olup olmadığı çokça tartışılmıştır. Bunun nedeni jeopolitik disiplininin iki dünya savaşına sebep olan fikirlere kaynaklık etmesinden ileri gelmektedir. Darwinci referanslara da sahip olan 'Lebensraum'⁷ gibi kavramlar dünyayı derinden etkileyecek güç mücadelelerin çıkmasında birer sebep olarak görülmüştür. Bu nedenle jeopolitik, II. Dünya Savaşı sonrasında mesafeyle yaklaşılacak, çoğu kez eleştirilen ve fazlasıyla realist bulunan bir kavram olarak ele alınmıştır.⁸ Ancak bugün gelinen noktada dünyanın 'yeniden' jeopolitiğe hızla döndüğü iddia edilebilir. Üstelik bu 'yeniden' dönüşün merkezinde Türk Dünyası yer almaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin arkasından dünya, siyasi tarihinde içine düştüğü karışıklıklarla büyük etkide bulunmuş coğrafyalarda yeniden çatışmaların gündeme gelmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu coğrafyalara Balkanlar ve Ortadoğu gibi son dönemde önemli virajlardan geçen bölgeler örnek gösterilebilir.

7 Lebensraum: Hayat Sahası. Bu yaklaşıma göre Almanya sınırları dışında bulunan Almanlar tek bir çatı altında birleştirilmelidir. Böylesine bir nüfusun beslenip yaşayabilmesi için de belirli bir coğrafik alana hâkim olunmalıdır. Bu yaklaşım II. Dünya Savaşı'nda Adolf Hitler başta olmak üzere önde gelen Alman kurmay kadrosunu etkilemiştir.

8 Alexandre Defay, *Jeopolitik*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2005, sf. 29-36.

Bunun yanında Uzak Asya’da Çin’in yıllar içinde katlanarak büyüyen ekonomik gücü ve bunun yanında genişleyen askeri gücü de farklı jeopolitik gerçekler doğurmuştur. ABD ve Avrupa bu dönemde yaşanan gelişmelere karşısında reaktif ve yanlı tutumu, Batı merkezli uluslararası ilişkilerin ve uluslararası kurumların sorgulanmasına yol açtığı gibi farklı çözüm önerilerini de gündeme getirmiştir.

Dünya 1990’larla beraber yukarıda anahatlarıyla ifade etmeye çalıştığımız gerçeklerle yüzleşir ve hızlı bir dönüşüm içerisine girerken; uluslararası ilişkiler çevrelerinin ve devletlerin karar alıcılarının jeopolitiğe ‘yeniden’ dönüşü gündeme gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Nazizm’i doğurduğu ve fazlasıyla ‘real-politik’ olduğu eleştirileriyle karşılaşan jeopolitik, devletlerin ve uluslararası kurumların proje ve kararlarından yeniden kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bu durum öne sürülen projelerin veya alınan kararların belirli bir coğrafi çerçevede siyasi tasarıların öne sürülmesi olarak göze çarpmaktadır. Böylesi bir durum ABD ve Batı merkezli sistem sorgulanırken ayrıca düşündürücüdür. Zira dünyadaki coğrafi bölgelerin ‘yeniden’ anlamlandırılmasına duyulan ihtiyaca işaret etmektedir.

Yukarıda sözü edilen proje veya tasarılarından söz açıldığında akla ilk gelen kuşkusuz ABD’nin ‘Genişletilmiş Ortadoğu Projesi’dir. Bunun yanında Barack Obama döneminde gündeme gelen ve Donald Trump döneminde ilerleyişi durdurulan *Trans Pasifik Ortaklığı* ve *Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı* gibi belirli bir coğrafi çerçevede siyasi tasarıları hedefleyen projeler dikkatleri çekmektedir.

Uluslararası ilişkiler çevrelerini yıllardır meşgul eden ve doğrudan Türk dünyasını alakadar eden bir başka projeyse Çin’in ‘*Bir Kuşak Bir Yol*’ projesidir. Bu proje ötekilere nazaran Türk dünyasını daha yakından ilgilendirmektedir. Zira söz konusu proje hem coğrafi açıdan hem de tarihsel açıdan referanslarda bulunmaktadır. Üstelik Çin bu proje doğrultusunda bölge ülkeleriyle sıkı ilişkiler tesis etmekte ve dönem dönem Sovyetlerden kalan boşluğu da doldurması nedeniyle Rusya’yla bölgesel rekabete de girmektedir. Bölge ülkelerine borçlar vermekte, enerji tedariki açısından bölgeyi şekillendirmektedir.⁹

Yoğun Türk nüfusunun bulunduğu Uygur bölgesini enerji hatlarının geçtiği bir bölge haline getirmekte, Türklük ve Türk tarihine dair her unsuru sansürlemekte; yoğun ve sıkı bir asimilasyon politikası sürdürmektedir.¹⁰ Mesele öyle bir hale gelmiştir ki, Kaşgarlı Mahmut’un *Divan-ı Lügati Türk*’ü yazdığı Türk şehri

9 Rumi Aoyama, “One Belt, One Road: China’s New Global Strategy.”, *Journal of Contemporary East Asia Studies*, Cilt:5, Sayı:2, sf. 19-20
10 BBC Türkçe, (05 Temmuz 2019), Çin Müslüman Uygur Türklerinin Çocuklarını Ailelerinden Ayırıyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48880857> (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022).

Kaşgar'da bugün Türkçe konuşulamamaktadır ve Türk mimari eserleri tahrip edilerek 'Çinileştirilmektedir'.¹¹

Yaşananlar *Bir Kuşak Bir Yol*'un dışarıdan görüldüğü gibi yalnızca ekonomik kaygılar güden ve liberal amaçların peşinde bir proje olmadığını düşündürmektedir. Dolayısıyla Türk dünyasının gelecek on yılları açısından durum daha da önemli hale gelmektedir.

Görüldüğü üzere son dönemde uluslararası ilişkiler çevrelerini meşgul eden projelerin hemen hemen hepsi Türk dünyasını alakadar etmektedir. Söz konusu proje ve tasarıların coğrafyayı referans alarak söz konusu coğrafyanın geleceğini şekillendirme iddiasında olmaları jeopolitiğe olan ilginin artışına işaret etmektedir. Peki, bu durumda ne yapmalı?

Kuşkusuz Türkçülük düşüncesinde coğrafya oldukça kıymetli bir yerdedir. *'Turan'* ve *'Kızıl Elma'* gibi kavramların varlığı bunu kanıtlamaktadır. Üstelik Türkçülüğün doğuşuyla beraber *'Türkistan'* ve *'Türk Dünyası'* gibi söylemler bile jeopolitik referanslar içeren söylemlerdir. Ancak yukarıda da saydığımız üzere bugün fazlası gerekmektedir. Bilhassa mesele Kazakistan gibi Türk dünyasını ve bölgeyi yakından alakadar eden ve son dönemlerde kimi sorunların içerisinden geçen bir devleti anlamlandırmaya geldiğinde bu hususlar gözden kaçırılmamalıdır.

KAZAKİSTAN: TÜRK DÜNYASI'NIN KONTROL ÇUBUĞU¹²

Kazakistan, Türk dünyası içindeki kıymeti bakımından, yalnızca Türkiye Cumhuriyeti ile kıyaslanabilecek bir devlettir. Son yıllarda yaşamakta olduğu sosyal ve ekonomik dönüşüm, yükselen ekonomisi ve Batı için bir cazibe merkezi haline gelişi;¹³ Rus etkisini çatışmadan tedricen azaltmaktaki kararlılığıyla Kazakistan rol model ülke olma yolunda ilerlemektedir.

Kazakistan yalnızca bir rol model ülke kalmayıp aynı zamanda pek çok açıdan Türk devletlerini tehdit eden meselelerin zin-

11 Milli Gazete, (15 Mayıs 2020), Tarihi Şehir Kaşgar Değiştiriliyor! <https://www.milligazete.com.tr/haber/4365648/tarihi-sehir-kasgar-degistiriliyor-cin-yapilarinin-insasi-basladi> (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2022).

12 Nükleer reaktörler oldukça karmaşık ve hassas sistemlere sahiplerdir. Nükleer reaktörlerin ürettiği enerji aynı zamanda onları oldukça tehlikeli hale getirmektedir. Bu nedenle oldukça kıymetli, hassas ve tehlikeli bu tesisleri korumanın çareleri bulunmaya gayret edilmiştir. Bu çarelerden bir tanesi kontrol çubuklarıdır. Kontrol çubukları nükleer reaktörlerdeki reaksiyonu sonlandırmak yahut tehlike arz eden noktaya geldiğinde güvenli hale getirmek adına reaksiyona giren metal çubuklar dizisidir. Kontrol çubukları nükleer reaktördeki zincirleme reaksiyonları kırar ve ısıyı düşürürler. Bu nedenle vazgeçilmezlerdir. Kontrol çubuklarında çıkabilecek bir arıza Çernobil gibi nükleer felaketlerin yaşanmasına sebep olabilmektedir.

13 Knoich Aizhan ve Madiyarova Diana, "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Gelişme: Kazakistan Örneği.", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 2013, sf. 30.

cirleme reaksiyona girmesinin önünde bir kontrol çubuğudur. Bu rolüyle Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel olarak geçirdiği dönüşüm ve bugünkü geldiği konumla mukayese edilebilir. Zaten hâlihazırda Kazakistan'da da bu gibi mukayeseler yapılmaktadır. Latin alfabesine geçiş, şehir ve yer adlarının değiştirilmesi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e dair yorumların¹⁴ ve yayınların artışı buna işaret etmektedir.¹⁵

Kontrol çubuğunu bir metafor olarak ödünç alıp meselemize dönecek olursak; pek çok meselenin ve karmaşanın tam ortasında olan Türk dünyası içinse Kazakistan'ın tam anlamıyla olası zincirleme reaksiyonların¹⁶ önüne geçebilecek bir kontrol çubuğu olduğu öne sürülebilir.

Oldukça farklı yelpazelerde amaçlara sahip jeopolitik projelerin ve dünyayı etkileyen meselelerin kesiştiği noktada bulunan Türk dünyası için Kazakistan pek çok açıdan istikrar unsuru olan bir ülke olarak dikkati çekmektedir. Bunun sebeplerini birkaç maddede kısaca açıklamak mümkündür:

Kazakistan, sahip olduğu enerji rezervleri açısından Avrupa ve Rusya gibi küresel aktörler açısından vazgeçilmez bir konumdadır¹⁷. Bu durum Avrupa sermayesinin bölgeye gelmesinin ve bölgeye daha hassas yaklaşılmasının önünü açmaktadır.

Kazakistan'ın önemli oranda Rusya'ya sınırlarının bulunması geçmişte bölgeyi önemli ölçüde etkileyen Rus yayılcılığı ve sömürgeciliği açısından doğal bir tampon bölge olma potansiyeli taşımaktadır.¹⁸

Sovyetlerin dağılmasından sonra diğer bölge ülkelerine naza-

14 2009 yılında Kazakistan'ın o günkü ismiyle Astana'ya dikilen Atatürk heykelinin açılışında, dönemin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Atatürk için, Atatürk Türk milletinin yetiştirdiği en büyük liderdir, demesi öğreticidir. Zira Kazakistan karar alıcılarının bu gibi düşünceleri, sonraki yıllarda Kazakistan'ın geçirmekte olduğu dönüşümün Türkiye'yle benzerliklerini bir yönüyle açıklamaktadır. Bkz. Haberler.com, (21 Haziran 2010), Nazarbayev'e Atatürk Teşekkürü. <https://www.haberler.com/nazarbayev-e-ataturk-tesekkur-u-2114551-haberi/> (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022).

15 Yeniçağ Gazetesi, (09 Ekim 2009), Kazakistan'a Atatürk Heykeli. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-24372h.htm#:~:text=Kazakistan'%C4%B1n%20ba%C5%9Fkenti%20Astana'da,yeti%C5%9Ftirdi%C4%9Fi%20en%20b%C3%BCy%C3%BCk%20liderdir%E2%80%9D%20dedi.> (Erişim Tarihi 15 Şubat 2022).

16 Zincirleme reaksiyon: Çekirdek parçalanması sonucunda ortaya çıkan nötronların, ortamda bulunan diğer çekirdekleri parçalayarak onları da aynı reaksiyona sokması ve bu durumun ardışık olarak devam etmesi. Zincirleme reaksiyonlar yüksek oranda ısı ve enerji ortaya çıkardığı gibi büyük felaketlere neden olabilecek güçte olabilmektedir.

17 Constantine Arvanitopoulos, "The Geopolitics of Oil in Central Asia", *Journal of Modern Hellenism*, Cilt: 15, 1998, sf. 60.

18 Anar Somuncuoğlu, "Kazakistan-Rusya İlişkilerinde Coğrafi Tahayyüller", *Gazi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:19, 2016, sf. 116.

ran ekonomik ve sosyal bir dönüşüm geçirmekte daha büyük başarı gösteren Kazakistan, görece istikrarsız ve içe kapanık diğer Türk devletleri açısından, örnek olma potansiyeli taşımaktadır.¹⁹

2013 yılında başlattığı ‘Yeşil Ekonomi Planı’ ile iklim değişikliğine olan hassasiyeti vurgulaması, yanlış Sovyet yönetiminden dolayı bölgede acil çözüm bekleyen iklim krizlerine karşı kolektif bir yaklaşımın geleceği açısından ilham verici olduğu öne sürülebilir.

Türk Dünyası’nın Sovyet yayılmacılığından sonra özgün ve bağımsız olarak ortaya çıkışında, Kazakistan’ın attığı cesur ancak kışkırtıcı olmayan adımlar; bugün için içe kapalı ve hassas durumda olan Türk devletleri açısından makul bir kalkınma ve dönüşüm planı için cesaretlendirici olabilir.

Bölgede bulunan etnik çatışmaları demografik olarak hissedilen Kazakistan, gelecekte etnik toplulukların bölünmeden ve herhangi bir himaye kabul etmeden birlikte yaşamaya devam edebileceklerine örnek teşkil edebilir.

Kazakistan’ın son yıllarda yaşadığı sosyo-ekonomik dönüşüm ve Batı sermayesi için cazibe merkezi haline gelmesi, hem bölgeyi Rusya ile Çin seçenekleri dışında Batı’yla yakınlaştırma imkânı yaratmakta hem de Batı’nın bölgeye dair hassasiyetleri anlamasını kolaylaştırmaktadır.

Kazakistan yalnızca Türk dünyası açısından bir istikrar unsuru değildir. Enerji arzının güvenliği açısından Çin için de Kazakistan önemli bir partner olarak dikkat çekmektedir.²⁰ Başka açıdan Rusya içinse bölgedeki çatışmaları yumuşatan, enerji arzı ve güzergâhları bakımından kıymetli ve sınırlarının önemli bir bölümünde istikrarı sağlayan bir bölge devletidir. Üç binin üzerinde Rus enerji şirketinin Kazakistan’da faaliyet gösterdiği ve Hazar enerji jeopolitiği hatırlanırsa Rusya açısından vazgeçilmez bir partner olduğu görülecektir.²¹ Bu açıdan Kazakistan hem çok kıymetlidir hem de oldukça nazik ve hassas bir durumdadır.

Arada kalmışlığıyla Kazakistan Türkiye’yle, aynı olmasa da benzer, meydan okumalarla karşı karşıyadır. Tıpkı Türkiye gibi siyasi fay hatları üzerinde bulunan ve önünde birbiriyle rekabet halinde tercihler bulunan Kazakistan için ülkenin eksenini tayin etmek başlı başına bir meseledir.

19 Sabina Insebayeva, “Imagining the Nation: Identity, Nation Building and Foreign Policy in Kazakhstan.” 1 Eylül 2016, <https://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2016/10/CAP-Papers-175-September-2016-Sabina-Insebayeva.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022).

20 Qiang Zhou, Ze He ve Yu Yang, “Energy Geopolitics in Central Asia: China’s Involvement and Responses”, *Journal of Geographical Sciences*, Sayı:30, 2020, sf. 1871.

21 Togzhan Turganbayeva, “The Impact of Energy Sector of Kazakhstan with the Global and Regional Powers.” *Esam Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: I, Sayı:2, 2020, sf. 230-233

Bölgenin ve Kazakistan'ın geleceğinde bu meydan okumaların etkisi artarak hissedilecektir. Kazakistan, Türk devletleri için rol model olmanın yolunu mu takip edecektir yoksa Çin ile uyumlu ve de sessiz bir partner olmayı mı tercih edecektir? Rusya ile ilişkilerinde nasıl davranacaktır? Batı ile işbirliğini hangi çerçevede sağlayacaktır? Bunların hepsi gelecek on yıllarda hem bölgeyi hem Kazakistan'ı derinden etkileyecek sorular olarak masadadır.

SONUÇ YERİNE...

Jeopolitik, her disiplin ve düşünce yöntemi gibi, şeytani amaçlara kolaylıkla alet edilebilir. Ancak onun kötü amaçlara hizmet etmesi onun hayatlarımızı etkileyişinden hiçbir şey götürmemektedir. Bugün bütün karmaşası, sorunları ve karşı karşıya olduğu meydan okumalarına rağmen bir "Türk dünyası" mevcuttur. "Türk dünyası" ifadesiyse bir slogandan ziyade uluslararası ilişkileri ve hayatlarımızı etkileyen bir gerçekliğe işaret eden jeopolitik bir ifadedir.

Nasıl ki bir Türk tarihinden, edebiyatından ve kültüründen bahsetmek mümkünse; Türk coğrafyasından ve jeopolitiğinden de bahsetmek mümkündür. Ancak bugün için Türk dünyasını esaslı biçimde ele alan veya Türk düşünce çevrelerini etkilemeyi başaran özgün jeopolitik teorilerin varlığından söz etmek güçtür. Bu husus da Türk dünyasının içinde olduğu zorlukları ele almakta ve fırsatları değerlendirmekte güçlüklerle karşılaşılmasına neden olmaktadır. Bununla da kalmayarak Türkiye'nin çok önemli çıkarlarını alakadar eden meselelerin, sloganlara hapsolmesini ve yeterince anlaşılmasını beraberinde getirmektedir. Bu açıdan Türk dünyasını ve devletlerini ele alan özgün çalışmaların artmasının önemli bir ihtiyaç olduğunun altı çizilmelidir.

Türk devletleri arasında işbirliği ve ortalık sahaları da genişletmekte, bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerde de gelişme kaydedilmektedir. Bir başka deyişle, Türk devletleri arasındaki yakınlık yalnızca tarihsel veya coğrafi çerçevede kalmayıp siyasi zeminde de hızla genişlemektedir. Bu husus da doğal olarak jeopolitiğe alan açmaktadır. Bu sebeple Kazakistan'ı anlamlandırıp bir yere koyarken bunu göz ardı etmemenin faydası vardır. Nihayetinde uluslararası ilişkiler çevrelerinin güncel tartışmalarına konu olan jeopolitik projelerin hemen hemen hepsinin bölgeyi çok yakından alakadar ettiği hatırlanacak olursa, bunu yapmanın bir gereklilik olduğu da öne sürülebilir.

Türk dünyasına dair geliştirilecek jeopolitik yaklaşımlar ya-hut teoriler basit bir sentezciliğin, sloganların ve duyguların ötesine geçmelidir. Bu açıdan 20. Yüzyıl'da Batı karşısından bağımsızlığını kazanan ilk Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti açısından sorumluluklar ve imkânlar da doğmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin kurumları ve araştırmacıları açısından Kazakistan ve Türk dünyası, yeni yaklaşımların ve projelerin geliştirilmesi

gerekilen konu başlıkları olarak öne çıkmaktadır.

Türk dünyası bugün 19. Yüzyıl'dan başka şartlarla karşı karşıya olup 'içe dönme' lüksünün olmadığı meydan okumalarla yüz yüzedir. Türk dünyası 19 ve 20. Yüzyılların aksine dünyadan tecrit olmuş halde değıllerdir. Aksine dünyanın yakın geleceğini etkileyecek projelerin yahut sorunların tam kesiştiğı yerde bulunmaktadırlar. Bu sebeple Türk devletleriyle ilgilenmek siyasi bir duruştan öte, Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkarlarını ve güvenliğini ilgilendiren bir mecburiyet halini almaktadır. Dolayısıyla Türk dünyası hakkında düşünür ve onu anlamlandırırken; içe dönük ve reaktif bir bakış açısından ziyade çağdaş ve eklektik düşünebilen bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bütün bunların ışığında Kazakistan değerlendirilmeli ve anlaşılmaya gayret edilmelidir.

Kazakistan içinden geçtiğı dönüşüm süreci, ekonomik kalkınması, sahip olduğu enerji kaynakları ve jeopolitik konumu itibariyle oldukça kıymetli bir devlettir. Kazakistan'ın gelecek yıllarda ağırlığının artacağı öngörülebilir. Nitekim ABD'nin Afganistan'a müdahalesinden itibaren Kazakistan'ın yıllar geçtikçe kendisinden söz ettirmesi ve öneminin anlaşılması bunu işaret eder niteliktedir.

Son dönemde olanlar incelenirken Kazakistan'ın Türk dünyası bakımından sahip olduğu önem ve karşı karşıya olduğu meydan okumalar unutulmamalıdır. Zira Kazakistan bölgede etkili olmak isteyen her oyuncunun parçalanmasını tercih etmeyeceğı fakat etki altına almak isteyeceğı bir konumdur. Kazakistan'ın bugün yaşamakta olduklarını veya gelecekte yaşayacaklarını bu bağlamda değerlendirmekte fayda bulunmaktadır.

Parçalanmış, iç karışıklığa sürüklenmiş veya bölgede etkili olmak isteyen yayılmacı bir gücün tam etkisi altına girmiş bir Kazakistan, Türk dünyası açısından çok ciddi bir kayıp olacaktır. Böyle bir durum bölgeyi derinden etkileyecek zincirleme reaksiyonların önünü alan bir 'kontrol çubuğı'nun kaybedilmesi manasına gelecektir. Bu açıdan Kazakistan'ın 'kontrol çubuğı' vasfını yitirmesi, Türk devletleri ve bölge açısından Pandora'nın Kutusu'nun açılmasıyla sonuçlanabilir.

Kötü senaryoların aksine ilham veren bir ekonomik kalkınma hikâyesi ortaya çıkarmayı başaran, sosyal dönüşümünü tamamlayan ve Rus etkisinden büyük ölçüde arınmış bir Kazakistan bölge ülkeleri içinde çok önemli bir rol model olacaktır. Bölgede böyle bir Kazakistan'ın varlığıysa Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinin kolaylaşmasını beraberinde getireceğı gibi, hem tarihi hem dini açıdan ortaklıklara sahip olduğu güçlü bir partnerin ortaya çıkışını beraberinde getirecektir.

